

Vrednote, vzgoja, izobraževanje in država

■ **Simona Kustec**, prof. dr., je redna profesorica političnih znanosti na *Fakulteti za management na Univerzi na Primorskem*. Bila je ministrica za izobraževanje, znanost in šport RS (2020–2022) ter predsedujoča Svetu EU za izobraževanje, raziskovanje, mladino in šport (2021).

■ **Andreja Barle Lakota**, dr., je sociologinja z dolgoletnimi izkušnjami na področju oblikovanja šolske politike.

Vprašanja, kaj je prav in kaj narobe, kaj dobro in kaj slabo, kdo ima prvo in kdo zadnjo besedo, zakaj nekaj smemo in nečesa ne, nas spremljajo od prvega trenutka, ko se začnemo zavedati sebe in ljudi, ki nas obdajajo. O tem nam v najbolj zgodnjem obdobju našega življenja govorijo drugi, v kasnejših obdobjih pa se z lastnim razvojem praviloma najprej začnemo spraševati, zakaj pa bi meni ravno oni govorili o tem, kasneje pa, kaj pa oni sploh vedo, jaz bom zase že vedel in povedal. Ti 'oni' so seveda drugi: od staršev, sorojencev, sorodnikov, prijateljev, znancev, sodelavcev do vzgojiteljev in učiteljev. Ko nam o vsebinah, povezanih s 'prav in narobe' ter 'dobro in slabo', govorijo slednji, naj bi tega ne počeli v lastnem, ampak v imenu delovnih nalog institucij, kjer so zaposleni – torej vrtcev in šol. Zato tudi v tem prispevku nekaj misli o vrednotah ter njihovem mestu v javnem sistemu vzgoje in izobraževanja, ki ga pri nas v sodelovanju s stroko usmerja država.

Mladi in bivanjska praznina sodobnega časa

Spraševanje o lastnem bivanju je človekova sposobnost, saj se ljudje od drugih bitij razlikujemo po tem, da svojo lastno eksistenco postavljamo pod vprašaj (Heidegger, 2005). Prav to spraševanje je bistveno za izpolnjevanje življenja, in če postane vsesplošno, je skoraj gotovo, da se je nekje zataknilo. Kot pravi Eagleton (2009), je za današnji čas značilna skoraj izključna instrumentalnost, ki jo označuje način življenja, posvečen moči, dobičku in zagotavljanju materialnega preživetja, ne pa krepitvi medčloveškega sodelovanja in solidarnosti. Zaradi tega gre po njegovem mnenju tudi v družbi ter politični sferi bolj za gospodarjenje in manipulacijo kot pa za družno ustvarjanje skupnega življenja. Moralnost vse bolj postaja stvar zasebnosti.

Logična posledica takšnih življenjskih pogojev je nihilistično spraševanje o smislu življenja, tesnoba, ki se pri mladih in šolajočih se kaže v iskanju lastne poti v življe-

nju, prežete z občutki odtujenosti od resničnega življenja, in v nezmožnosti šole, da bi mlade umsko prebudila. Vse to je v

pogovorih z mladimi še pred obdobjem epidemije koronavirusa v pogovorih znanaval Galimberti (2019) in pokazal, kako se je na papirju in v besedah deklarirana skrb za otroke in mlade v praksi sprevrgla v svoje nasprotje in še bolj ločila mlade od že sicer odtujenega sveta odraslih. Potisnila jih je v položaj čakajočih na odraslost (Beck, 2009), v še močnejšo odvisnost od volje starejših, pokroviteljski protekcionizem, paralizirala v zmožnosti soustvarjanja lastne prihodnosti v 'odčaranem svetu' (Weber, 2015). Z eno besedo, mlade je pripeljala do točke lastne bivanjske praznine. V sistemu, v katerem so mladi postavljeni pred nenehne zahteve po uspehu, a so hkrati zaradi pretiranega protekcionizma ohromljeni za suverene odzive nanje, jih poudarjeni individualizem in osebna avtonomija, namesto da bi jih hrabrila,

Foto: Alenka Weber

slabita. Izgubljata se moč in vrednost skupinske identitete, dialoga, povezanosti s skupnostjo, ki vključuje predvsem spoštovanje vrednosti in prepoznavanja drugih. Opozoril, da gre za globalen problem in proces, ki se odraža tudi na polju vzgoje in izobraževanja (VIZ), je veliko (Giroux, 2020; Biesta, 2017; Furedi, 2009 in 2021). Morda je ravno zato UNESCO spodbudil z izpostavljenimi vsebinami povezano razpravo, ki je objavljena v knjigi *Reimagining Our Future Together: New Social Contract For Education* (2021).

Vsekakor pa pridemo do paradoksalne situacije: čeprav se zdi, da mladi še nikoli do sedaj niso imeli večje osebne avtonomije, individualiziranega in permisivnega vzgojno-izobraževalnega procesa kot v današnjih časih, je razumevanje njihove osebne avtonomije zoženo na vlogo (posrednega) potrošnika, uporabnika sveta, ki so jim ga oblikovali za njih odtujeni svetovi odraslih po svojih pogledih na svet in zastarelih normativnih pravilih ter standardih.

Interesi države in njihovo mesto v VIZ

V sistemu javnega VIZ si mora stroka skupaj z državo zastaviti vprašanja o tem, kakšno in kako obsežno vlogo naj v opisanih razmerah v sistemu VIZ in preko njega igra država. Z drugimi besedami, s kakšnim interesom naj poseže s svojo močjo in avtoriteto.

Z izrazom interes države v demokraciji posplošeno opisujemo vse tisto, kar je obveznost države do njenih državljanov oz. pravica slednjih v odnosu do države (Landman, 2013; Heywood, 2021). V 57. členu *Ustave* in nizu zakonskih ter še obsežnejšem nizu podzakonskih dokumentov Republika Slovenija kot svoj interes na polju VIZ opredeljuje svobodno izobraževanje, obveznost financiranja osnovnošolskega izobraževanja iz javnih sredstev ter ustvarjanje možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo. Na tak način država VIZ prepozna kot lastni interes in obvezo, s pričakovanjem, da bo tako ljudem na svojem ozemlju zagotavljala visoko stopnjo kakovosti bivanja in razvoja.

Ko še bolj podrobno analitično pogledamo v seznam različnih sklopov pravic oz.

interesov države na polju VIZ, lahko izluščimo tri vodilne skupine, ki so povezane s: 1) programskimi in procesnimi vsebinami oz. t. i. kurikulumom; 2) financiranjem delovanja sistema; 3) moralnimi zavezami spoštovanja pravic drugih (zavoda kot institucije ter otrok in zaposlenih in njihovih lastnih posebnih okoliščin).

Če se v prvi skupini pravic, ki je sama po sebi mnogo bolj zapletena, zato ji v nadaljevanju besedila namenimo posebno mesto, izpostavlja predvsem vprašanje, katere vsebine vrednot in na kakšen način naj se podajajo v vzgojno-izobraževalnih zavodih, v tretji skupini neposredno prepoznavamo vrednoti solidarnosti oz. kolektivnosti ter nesebične medsebojne pomoči v skupnosti kot ideala morale oz. pravilnega vedenja.

Prva skupina programskih in procesnih vrednot v VIZ je, kot že nakazano, trši oreh. Danes se zdi (tudi sodeč po pregledu različnih kurikularnih programskih vsebin), da se lahko glede na lastne ideološke poglede in preference v te vsebine vnaša niz zelo raznolikih in med seboj nepovezanih, celo izključujočih se splošno nazorskih oziroma t. i. 'vzgojnih' vrednot, kamor pa država ne bi smela posegati, saj zadevajo intimni svet posameznikovih vrednot in njegovega dožemanja socialnega okolja. Ljudje smo različni, to različnost medsebojno spoštujemo, poseg države vanjo pa bi v takšnih primerih lahko vodil tudi do vsiljevanja nečesa, kar je v nasprotju z zasebnimi etičnimi, moralnimi in vrednotnimi načeli posameznika ali določenih skupin. Če se je to prav pri nas pred desetletji odpiralo kot argument za univerzalen odnos do poučevanja o religijah, se danes sorodno odpira vprašanje odnosa do poučevanja o spolu in družini. Tako kot prvo je in mora tudi drugo ostati odvisno od vrednotnih, nazorskih preference posameznikovega zasebnega okolja, ne pa javnega vrtečevskega ali šolskega prostora, v katerem se kot vrednotni interes države upravičeno sme in mora pojavljati le skrb in odnos do nje same. Tega torej, kar v večini razvitih držav imenujemo državljanska vzgoja in splošna etika (Bellamy, 2008). Gre za vsebine, povezane z vprašanji odnosa posameznika in družbe do države ter obratno (Freeman, 2022).

Katere in čigave vrednote so v VIZ jutrišnjega dne?

Osebna avtonomija je pogoj za svobodo, ki je lahko individualna, vendar ne more brez širše družbene solidarnosti niti ne brez razumevalajoče in strpne podpore države. To nam je v vseh razsežnostih nazorno pokazala izkušnja sobivanja z virusom Covid-19. Tudi in predvsem na polju vzgojno-izobraževalnega dela. Pokazalo se je, kako je dobro šolajočih in zaposlenih v zavodih del dobre širše skupnosti in tudi njenega odnosa do lastne države. Kako je prav zaradi tega vloga države in skrbi za izobraževanje še kako pomembna, saj izobraževanje kot »infrastruktura solidarnosti« (Snyder, 2021) lahko s svojo vlogo ljudem zbudi zaupanje v njihovo dostojanstvo, medsebojno spoštovanje in predvsem zavest, da niso sami.

Zato lahko zgolj sodelovalni seštevek individualnih, skupnostnih vrednot ter vrednot države pomaga tudi in predvsem pri zdravljenju nastale bivanjske praznine. Smisel tega, kar počnemo – na čelu z odnosom do lastne izobrazbe – se kaže preko dejanj, ki hkrati koristijo tako nam samim kot drugim, in tudi preko odgovornosti do lastne države. ◀

Literatura

- Arendt, Hannah (1961): *Between Past and Future*. Penguin Classics.
- Beck, Ulrich (2009): *Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Bellamy, Richard (2008): *Citizenship: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Biesta, Gert (2017): *The Rediscovery of Teaching*. Taylor & Francis Ltd.
- Eagleton, Terry (2009): *Smisel življenja*. Ljubljana: Krtina.
- Freeman, Michael (2022): *Human Rights: An Interdisciplinary Approach*. 4th Edition. Polity Press.
- Furedi, Frank (2009): *Wasted: Why Education Isn't Educating*. Continuum International Publishing Group.
- Furedi, Frank (2021): *100 Years of Identity Crisis: Culture War Over Socialisation*. de Gruyter.
- Galimberti, Umberto (2019): *Besedo imajo mladi*. Ljubljana: Modrijan.
- Giroux, Henry (2020): *On Critical Pedagogy*. 2nd ed. Bloomsbury Academic.
- Heidegger, Martin (2005): *Bit in čas*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Heywood, Andrew (2021): *Political Ideologies: An Introduction*. 7th Edition. Red Globe Press.
- Landman, Todd (2013): *Human Rights and Democracy: The Precarious Triumph of Ideals*. London: Bloomsbury Academic.
- Snyder, Timothy (2021): *Naša bolehnost*. Ljubljana: Umco.
- UNESCO (2021): *Reimagining Our Future Together: New Social Contract For Education*. Pariz: Unesco.
- Ustava Republike Slovenije (1991). *Uradni list RS*, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a.
- Weber, Max (2015): *Izbrani spisi iz sociologije religije*. Ljubljana: Studia Humanitatis.